megoldásához fokozza elszánásunkat, korábbi felismeréseinkhez képest új összefüggéseket világíthat meg.

A kötet — összefoglaló címe szerint — tekinthető egy értelmiségi „terepszemléjének", felfogható általánosabban az értelmiségi „terepek" feletti szemleként. Nyilvánvaló, hogy nem lehet teljes a körkép, sem így, sem úgy. A szerző nem is gondol teljességre. A kötet összeállítása során maga is meglepődik, hogy „mennyire egyetlen gondolatkörre, s a tapasztalati közegéül szolgáló élményvilágra épült egy évtized sokfajta műfaja" (szociográfia, társadalmi esszé, riport, riportnovella, politikai útirajz, publicisztika). Sükösd Mihály eddig bejárt terepei (a gyermekkor „elsüllyedt vagy elsülyedő régi entellektüel világa" után): a budapesti bölcsészkar, a műegyetemi könyvtárosi beosztásból áttekinthető mérnökképző egyetem, és egy tágprofilú folyóirat, a Valóság szerkesztősége, ahonnét szakirodalmi információk révén, de személyes utazásokkal is kitekintése adódik a világra.

Mennyi még a be nem járt terep? Milyen széles, tág az értelmiségi mező, akárcsak szűkebb hazánkban is, ahol az értelmiségi alkotó tevékenység társadalomalakító ereje munkál? Gondoljunk csak a kutatóintézetek, gyárak, kísérleti gazdaságok, iskolák, egyetemek, tanácsok, megyei és városi pártbizottságok alkotó értelmiségi hivatású munkatársainak munkálandó terepeire. Ebből a totalitásból nézve Sükösd terepe csak pereme az értelmiségi munka tágabb, társadalmi méretű körének.

Sükösd erénye az az igénye, hogy — a személyes tapasztalati közegéül szolgáló élményvilágon túl — elvontabb, gondolati síkon keresse az értelmiség helyét, szerepét, lehetőségét a szocializmus korában. „Mit jelent értelmiségi-nek lenni?" — kutatja újra és újra (*Értelmiség a küszöbön; „Két kultúra"; Világkép, értelmiség*). E gondolatkörben írt sorait nemcsak az intellektuális és stiláris igényesség és az eleven problémaérzék jellemzi, hanem elleplezhetetlen hőfokon az írói szenvedély is. Az író, a kritikus, az esszéíró együttes készletével, eszköztárával közvetíti gondolatait. A „felemás írásfajta" megfogalmazása közben a szépíróknak is szán egy fejezetet, irodalmunk nagykorúvá válásának esélyeit is felvetve. A kötet utószavában pedig nem is titkolja az „igazi szépirodalom" művelésére irányuló szándékát, reményeit; keresi az utat a „tartósabb szépirodalmi alakzatokhoz".

Az értelmiségi „terepek" feletti szemle a kötet írásaival egyfajta gondolati teljességgé kerekedik, ha abból a szemszögből nézzük, hogy korunk csaknem teljes szellemi körképének ismerete a gondolati háttere, intellektuális fedezete a fejtegetéseinek. Ha a kötethez névmutató készülne (amelyet egyébként nem igényel a gyűjtemény műfaja, jellege), szembeszökően együttállna a nemzetközi szellemi életben szerepet játszó személyiségek, nevek listája, tükrözve az értelmiségi közvélemény tájékozódási irányait.

Sükösd az írástudó személyes példamutatásával, joggal, és kellő erkölcsi alappal biztathatja az olvasót az intellektuális igényre: törekedjünk a világ szétszórt tüneteit együtt, egy egészben látni. „Tények és jelenségek halmazában összefüggést keresni, s az összefüggésekből zárt képet alkotni. A világot világképben összefogni."

A gondolkodók ősi emberi törekvése ez. Korunkban nehezebb, de nem reménytelen értelmiségi vállalkozás. Ettől lehetünk, ezáltal válhatunk — foglalkozásunktól függetlenül — értelmiségiekké. *(Magvető Könyvkiadó 1969.)*

HAVASI ZOLTÁN

VEKERDI LÁSZLÓ: KALANDOZÁS A TUDOMÁNYOK TÖRTÉNETÉBEN

A polihisztorok kora lejárt — tartja a szólás. Vekerdi László kötetét olvasva ezt a véleményünket — legalábbis részben — meg kell változtatnunk. Korunk szinte valamennyi fontos tudománya történetébe betekintést kapunk a könyvben.

Hatalmas irodalmi anyag ismeretére, alapos tájékozottságra alapul Vekerdi László munkája. Alapos, de a részletekbe nem belefeledkező okfejtései a nyelvezettel együtt könnyen olvashatóvá, érdekessé teszi a könyvet. Nehéz műfaj ez. Tudományokról kell írni, és így sokszor kikerülhetetlen a szakterminológia használata. Vekerdi jó stílusa azonban el tudja kerülni a nehézkességet. Művelődéstörténetet ír, tudománytörténetet. Nyelvezetét tehát a szaktudományos és a történettudományi termi-

nológiának a laikus számára nehezen érthető mivolta befolyásolhatná. Talán éppen ezért választotta az irodalmiasabb, esszéizáló stílust. Így mindkét veszélyt sikerül elkerülnie. Azt viszont nem hallgathatjuk el, hogy ez az erény néha tanulmányai kárára válik. Sok helyen találkozunk olyan kitérőkkel, más tárgykörökre való pillanatnyi átváltásokkal, melyek megnehezítik az adott téma követését.

Vekerdi azonban itt sem hibáztatható egyértelműen. Kitérői nem függetlenek a tárgytól, hanem annak szerves kapcsolatai. *A Galilei-pör* tárgyalásánál ilyen kitérő a Keplerrel való összevetés, a kor egyetemi rendszerének és tudományos életének rövid bemutatása, amely nagyon szerencsésen egészíti ki a Galilei-képet. Komplex látásmódja, hatalmas ismeretanyaga pedig igényli az egyes jelenségek rendszerben, a kor összképében történő vizsgálatát.

Éppen ez a kötet egyik legnagyobb erénye. Leginkább *A matematikai absztrakció történetéből* c. tanulmányában válik nyilvánvalóvá. Áttekinti a matematika történetének egészét az ókortól napjainkig, de a matematikát nem különálló, mindentől független egységként kezeli. Levezetéseiben mindig az adott kor társadalmi-gazdasági valóságából indul ki, és annak a tudomány iránt támasztott igényeiből. Alapvetően marxista, racionális tudományos és történeti felfogásának éppen ez a tanulmány a legeklatánsabb példája. Közérthető, nagyon világos társadalmi-gazdasági elemzésekkel vezeti le, hogy a matematika hogyan alakult az igényekkel párhuzamosan a rabszolgatartó társadalmakban (pl. Egyiptom), a kereskedelem, a hajózás és a geográfia (ókori Görögország, a középkori Európa), majd az ipari forradalom stb. követelményeinek megfelelően.

Komolyak, tudományos igényűek a kötet tanulmányai. Határozott, egységes koncepcióra vallanak. A *Lábjegyzetek Pascal janzenizmusához* bevezető részében pl. igen fontos módszertani elemzés található a rendszert, a komplex látásmódot igenlő és igénylő tudós alapállásából.

A kötet egészének alapszisztémája abból az emberi magatartásból következik, amelyet *A „Két kultúra" és a harmadik* c. tanulmányában kifejt: „...az újkori tudomány a humanista fordítók és kommentátorok munkája nélkül elképzelhetetlen. Mindez azonban régen volt... Úgy látszik tehát, hogy ha korunk humán kultúrája valóban sokat is vett át a kor természettudományától, az utóbbi nyugodtan megél minden humán műveltség és művészet nélkül. Lehet, hogy valóban így lenne, ha a természettudományhoz és a matematikához nem lenne szükség — emberre. Eddig azonban a természettudomány és a matematika többnyire emberek alkotása volt, s a jelek szerint még sokáig az is marad. Az emberek életéhez és munkájához emberi környezet szükséges, eredményes munkájukhoz pedig még sokkal több; olyasmi, amit jobb név híján »humánum«-nak nevezhetnénk."

Emberközpontú, humánus tudósé alapállása akkor is, amikor szép, igényes emléket állít Sántha Kálmánnak, a nagy magyar idegsebésznek, aki a személyi kultusz idején veszítette el katedráját.

Jó szolgálatot tett a kiadó a magyar szellemi életnek a könyv megjelentetésével. A szerző humanizmusa, emberközpontú tudományszemlélete, emellett alapossága, lenyűgöző tájékozottsága hasznossá, szinte nélkülözhetetlenné teszi a kötet elolvasását a szaktudományok művelői és az egyetemi hallgatók számára éppúgy, mint korunk és a múlt kérdéseiben eligazodni kívánó érdeklődő ember számára. Ugyanakkor hiányolnunk kell, hogy bibliográfiákban szűkölködő korunkban egy értékes, nagy irodalmi ismeretanyagra támaszkodó könyv nem tartalmaz irodalomjegyzéket, sem névmutatót. Pedig használhatóságát tekintve emelt volna egy nagy hiányosságot pótló kötet értékén. *(Magvető Könyvkiadó 1969.)*

SZÁVAY ISTVÁN

KÖNYVESPOLC

HAJNAL GÁBOR: SZÉDÜL AZ ERDŐ

Mindjárt a kötet második verse, a *Markukból kitéptem magam* vall arról a törekvésről, melynek hatása Hajnal Gábor egész kötetén, sőt egész költészetén végighúzódik:

Szerény voltam az istenek előtt
kajánul kiröhögtek
szelíden megbocsátón szóltam az
[emberekhez
úgy gondolták, hogy sültbolond vagyok